

Paradoxy multikulturalizmu

Jozef Sipko, Filozofická fakulta PU, sipkojoz@unipo.sk

Kľúčové slová: multikulturalizmus, etnokultúra, Rusi, Nemci, Židia, antický Rím, vzájomná prepojenosť, história, súčasnosť.

Ключевые слова: мультикультурализм, этнокультура, русские, немцы, евреи, античный Рим, взаимосвязанность, история, современность.

Úvod

Fragments **jazykového obrazu** našej doby sa odrážajú v takých pojmoch ako je *globalizácia, integrácia, unifikácia, multikulturalizmus* a pod., ktoré prezrádzajú ústup tradične silných pozícií etnokultúrnych a národnoštátnych priorít v historických procesoch. Ešte relatívne nedávno v medzinárodných kontaktoch sa zdôrazňovali hodnoty národa, etnokultúry, národnooslobodzovacieho hnutia, národnej a štátnej suverenity, čo dominovalo najmä v XIX. storočí. Veď také veľké národy ako sú Nemci a Taliani vytvorili svoje národné štáty iba v jeho druhej polovici. V našom geografickom priestore a najmä v jeho post sovietskej časti sme zaznamenali vznik nových národných štátov aj u tých etníc, ktoré v celej svojej doterajšej histórii podobnú možnosť nemali. Tieto štátotvorné pohyby ako keby boli epilógom národných hnutí predchádzajúceho storočia. V tejto súvislosti zaznamenávame nové národné ba aj nacionalistické formy medzietnických vzťahov, prejavujúce sa neraz v dramatickej až tragickej podobe. Naša pozornosť je sústredená na fragmentárne podoby súčasného multikulturalizmu, ktoré sa opierajú o vlastné postrehy z Ruska, Nemecka a Izraela, ako sa ponúkajú filológovi, bežnému cestujúcemu a pútnikovi. Človek sa pritom nemôže vyhnúť porovnávaniu najmä na pozadí historického kontextu. Také národy, ako sú Rusi, Nemci a Židia so svojimi zložitými osudmi do istej miery uchvacujú každého pozorovateľa. Veď ich etnokultúrne fenomény výrazne zasiahli do európskych a svetových dejín, našu krajinu nevynímajúc. A netýka sa to iba minulosti. Predstavitelia Ruska, Nemecka a Židov si sami neraz dramaticky skrížili cesty, v pamäti zostávajú jednoznačne najmä tragické podoby medzi etnických konfliktov, no viaceré príklady zo súčasnosti poukazujú na potenciál tvorivej a produktívnej multikultúrnej komunikácie. Tento materiál nemá ambície stať sa vedeckou štúdiou, no autor mu pripisuje primeranú dôležitosť v osobnom spoznávaní dnešného medzietnického diania, ktoré získal priamym pobytom v Rusku, Nemecku a Izraeli. Lingvokultúrne kódy skúmanej témy sú zvýraznené kurzívou.

Moskva – Tretij Rim?

Na území bývalého Sovietskeho zväzu v nových štátoch sa hľadajú okrem iného dôvody neskorého zavŕšenia štátotvorného procesu a často je obviňovaný *starší brat*, teda ruský národ, že národy bývalej *Ruskej ríše (Rossijskoj Imperiji)*, či neskôr *Sovietskeho zväzu (Sovjetskoho Sojuza)* si vytvorili vlastné štáty až na sklonku XX. storočia. Bývalá *bratská rodina národov (bratskaja semja narodov)* sa zmenila na nefunkčné zoskupenie pod názvom *Spoločenstvo nezávislých štátov (Sodružestvo Nezavisimych Gosudarstv)* s konfliktami, ktoré vyústili aj do ozbrojených zrážok.

Je zrejmé, že aj na postsovietskom priestranstve začínajú prevažovať procesy, ktoré obsahujú v úvode spomenuté pojmy, pričom evidujeme isté **trvalé javy** bez ohľadu na konkrétne historické obdobie. V každom národnom spoločenstve v jeho vypätom a dramatickom období nájdeme pokusy a zvýraznenie svojej **výnimočnosti**, čo samo o sebe je prirodzené. Súčasne prezentácia vlastnej výnimočnosti môže nadobúdať podoby zrejmej

snahy o dominanciu nad inými etnikami. Ide o veľmi citlivé otázky, ktorých objektívna interpretácia je mimoriadne náročná, preto je aj v dnešnom období lepšie zostať v prvom rade na popisnej úrovni. Pri návšteve súčasného Ruska cítime napätie medzi Rusmi a obyvateľmi jeho južných regiónov. Tento politickým napätím, spoločenskou dynamikou a emocionálnym pozadím nabitý rusko-kaukazský fenomén intuitívne vycítil Puškin napríklad v známej a semioticky príznakovej poéme *Kaukazský zajatec* (*Kaukazskij plennik*). Súčasná generácia Rusov v istom zmysle sa môže cítiť tiež *kaukazským zajatcom* vlastných politických realít s viacerými tragickými podobami dnešnej podoby svojho *zajatia* dlhodobým kaukazským problémom. Ešte v rokoch *Gorbačovovej perestrojky*, keď sa začali vytvárať voľnejšie trhové vzťahy, v mnohých ruských mestách a najmä v Moskve na miestnych trhoviskách dominovali obyvatelia z Kaukazu, pre ktorých sa vtedy ujal názov *osoby kaukazskej národnosti* (*lica kavkazskoj nacionalnosti*) s jednoznačnou negatívnou konotáciou. Z čisto racionálneho hľadiska ide o nelogický pojem, ako keby naši susedia o občanoch Slovenska hovorili analogicky – *osoby tatranskej národnosti*. Pritom keď odhliadneme od faktu, že na Kaukaze je okolo 40 národností, stretávame sa tu s dlhodobým napätím, ktoré vyplýva z veľmi rozdielnych osudov, mentality, náboženstva a iných ukazovateľov zainteresovaných etnických celkov. Ostrejšie napätie medzi ruskými domorodcami a obchodujúcimi južanmi sa odráža tiež v súčasnom výraze *Nahrnuli sa tu* (*Ponajechali tut*). Jednoduchí pôvodní Moskovčania sa sťažujú na to, že *Moskva už nie je naše hlavné mesto* (*Moskva – eto už ne naša stolica*). Prevládajú v nej *kšeftári* (*torgaši*) z krajín bývalého Sovietskeho zväzu, z Ázie, najmä z Číny a *matuška* - *Moskva* sa mení na veľký multikultúrny *Babylon*, v ktorom ruské etnokultúrne prvky sú v značnej defenzíve. V súčasnej anekdote nadobúda tento antagonizmus podobu rozporu medzi starou generáciou vychovanou sovietskym systémom a súčasnou mládežou, ktorá je výrazne poznamenaná etnickými konfliktami v posledných dvoch desaťročiach:

Staršia učiteľka angličtiny Mária Ivanovna dala žiakom tému slohovej práce ešte v sovietskom duchu – Družba národov. Všetky deti usilovne píšú, iba Vovka sedí nespokojne.

- Vovka, prečo nepíšeš?

- Mária Ivanovna, ako sa povie po anglicky „Ponajechali tut“?

Zdá sa, že *perestrojkové* uvoľnenie prinieslo na postsovietskom priestranstve veľké napätie predovšetkým do medzietnických vzťahov a samotný M. Gorbačov je mnohými Rusmi vnímaný skôr negatívne, dokonca aj ako zradca, ktorý *zlikvidoval Sovietsky zväz* (*Razvalil Sovjetskij Sojuz*). Hoci dostal Nobelovu cenu za mier, pre jeho kritikov doma to nemá zásadný význam, čo sa odráža v dobovej častuške:

<i>Cudzina si obľúbila,</i>	<i>Zagranica poľubila,</i>
<i>Gorbačova Michaila.</i>	<i>Gorbačova Michaila,</i>
<i>Aj my by sme ho milovali,</i>	<i>I my b jevo ľubili,</i>
<i>Keby sme tu nebývali.</i>	<i>Za granicej jesli b žili.</i>

Povrchný pohľad na Gorbačovovo úsilie vyvoláva práve spomínané negatívne asociácie vo vzťahu k jeho epoche. No keď stojíme na ruských letiskách pred pasovou kontrolou, tak zaznamenávame, že do tejto ešte v nedávnej minulosti nepriateľskej *zagranicy* cestujú najmä mladí ľudia, čo je hádam prvá generácia Rusov, ktorá masovo a relatívne slobodne cestuje po svete. Pre mnohých z nich sa magickým stáva pojem *Shengenské vízum* (*Šengenskaja viza*), keď počas jednej cesty môžu napríklad navštíviť *Pragu, Venu, Budapešť, Bratislavu*, o čom sa ich rodičom nemohlo ani zdať. Na druhej strane sa aj ruská **nacionálna idea** prezentuje v aktualizovaných historických podobách. Medzi zásadné lingvokultúrne kódy ruskej **etnickej jedinečnosti** patri výrok mnícha Filofeja zo XVI. storočia: *Moskva je Tretí Rím, štvrtý už nebude* (*Moskva Tretij Rim, četvjortomu nebyti*). Teda po zániku antického Ríma oficiálne v r. 476 a po obsadení Konštantínopola ako druhého Ríma v r. 1453 Turkami, tým naozajstným ochrancom kresťanstva zostala podľa tejto idey Moskva ako *Tretij*

Rim. Idea jedinečnosti sa pravidelne aktualizuje v patrioticky orientovaných kruhoch súčasného Ruska. V tejto súvislosti je zaujímavé, že v Rusku je vybudované centrum pravoslávnej cirkvi pod názvom *Nový Jeruzalem*, čo zvyrazňuje uvedenú ideu. Je to často reakcia na obviňovanie Ruska ako nástupcu Sovietskeho zväzu z mnohých stránok tragickej minulosti. V niektorých protiruských kruhoch *oslobodenie od fašizmu* sa nazýva aj *sovietskou okupáciou*, nerobia sa rozdiely medzi hitlerovským Nemeckom a Sovietskym zväzom a tieto negatívne axiologické konštatovania sa prenášajú na hodnotenie súčasného Ruska ako *krvavého impéria*. Rusi často odpovedajú poukazovaním na to, že priniesli najväčšie obete vo všetkých krvavých udalostiach XX. storočia. V porovnávacích asociačných testoch Rusi vykazujú v podstate nižšiu mieru etnofóbie ako predstavitelia iných etnokultúr. U Rusov sa zakorenila dosť silná predstava, že sú neprávom obviňovaní, pričom si najviac vytrpeli. Nie náhodou pocit **utrpenia** je zafixovaný v takých výrazoch, ako *mногоstradal'naja strana, mnogostradal'nyj russkij narod* (*mnohotrpiaca krajina, mnohotrpiaci ruský národ*).

Rusi v Nemecku

Ako veľký národ sa Rusi prezentujú v multikultúrnych vzťahoch svojráznym spôsobom. Aj keď štátna moc za cárského Ruska a za sovietskej éry im bránila v cestovaní do cudziny, len v XX. storočí evidujeme *štyri vlny ruskej emigrácie* (*četyre volny ruskoj emigraciji*), pričom tá štvrtá je už z obdobia po rozpade Sovietskeho zväzu. Predstavitelia **štvrtej vlny** ruskej emigrácie vo svojej väčšine neodišli z Ruska z politických dôvodov. Ich hlavným motívom boli **ekonomické možnosti** napríklad v Nemecku. A zase sa tu stretávame s paradoxom, na ktorý upozorňujú aj Rusi. Do porazeného Nemecka chodia za lepšími materiálnymi podmienkami príslušníci víťazného národa. A spravidla sa v Nemecku úspešne uplatnia. Osobitosti nemeckej mentality vidia Rusi veľmi dobre. Nemeckú pracovitosť, zmysel pre organizovanosť, precíznosť a punktičkárstvo po rusky nazývajú *akkuratnosť*. Je to veľmi výstižné a Rusi otvorene priznávajú spomínané evidentné prednosti Nemcov. Je veľmi zaujímavé sledovať osudy Rusov v Nemecku, v krajine, kde idea **výnimočnosti** bola veľmi silná a nadobudla tragické rozmery najmä v rokoch 1933-1945. Veď v krajine, kde sa oficiálne presadzovala idea čistej rasy, idea antisemitizmu aj antislovanstva, dnes žijú milióny predstaviteľov cudzích, v minulosti často nemilosrdne prenasledovaných národov. Napríklad v jednom z ekonomických, finančných a kultúrnych centier súčasného Nemecka vo Frankfurte nad Mohanom žijú predstavitelia 175 národov! V súčasnom Nemecku počas sobotných židovských bohoslužieb synagógy ochraňuje nemecká polícia! Na mnohých miestach sú pamätníky obetiam holokaustu a plánuje sa výstavba ďalších. Nemecká vláda pridáva špeciálne granty pre podporu etnických menšín, ktoré sú združené vo viac ako 300 kultúrnych, spoločenských a vzdelávacích organizáciách. Z idey rasovo čistého národa zostali tragické následky a krajina sa premenila na multikultúrny celok, v ktorom nie sú ani zďaleka ideálne vzťahy. V Nemecku možno zaznamenať mnohé paradoxy súčasných podôb multikulturalizmu. Tu sa žiada pripomenúť demografické výpočty veľkého ruského vedca D. Mendelejeva, ktorý koncom XIX. storočia vyjadril prognózy, podľa ktorých koncom XX. storočia malo žiť v Rusku okolo 700 miliónov obyvateľov a v Nemecku okolo 500 miliónov obyvateľov. Pri súčasnom porovnaní počtu obyvateľstva v oboch krajinách (143, resp. 80 mil.) sa na prvý pohľad môže zdať, že Mendelejev sa vo svojich výpočtoch mýlil. No keď precíznejšie analyzujeme dôsledky strát miliónov najmä mladých Rusov a Nemcov v Prvej a Druhej svetovej vojne, vyvstáva pred nami demografický prepád takmer v geometrickom rade. Obidva veľké národy, ktoré boli dynasticky spojené niekoľko storočí, dnes zaznamenávajú veľké demografické problémy. Podľa niektorých ukazovateľov v poslednom období v Rusku každý rok ubúda až jeden milión obyvateľov! Nemecko si udržiava istú demografickú stabilitu v značnej miere iba vďaka imigrantom. Okolo 3 a pol milióna

obyvateľov súčasného Nemecka sú imigranti z Ruska. Často o sebe hovoria, že sú *ruskogovorjaščije*, lebo práve ruština je tým zjednocujúcim multikultúrnym fenoménom, ktorý ich zblízuje. Stáva sa, že keď človek na verejnosti hovorí po rusky, prihovori sa mu neznámy človek. Po krátkom čase sa predstaví ako Azerbajdžanec, Žid, Armén, Tatár, Burjat, Ukrajinec, Bielorus... V pojme *ruskogovorjaščij* dekódujeme osudy miliónov obyvateľov cárskeho, sovietskeho a súčasného Ruska. Vo Wiesbadene je ruský cintorín, kde sú pochovaní predstavitelia známych ruských rodov – *Daškov, Voroncov, Obolenskij, Kjuhelbeker*... V tomto svetoznámom kúpeľnom meste 40 rokov žila dcéra A.S.Puškina Natália. Tu sa spojili vďaka jej osudu tri rody *Romanovci, rod Nassau a Puškinovci*. Osud tejto ženy ako keby symbolizoval vyšší zámer – spojiť veľký slovanský národ, symbolizujúci ženský princíp vyjadrený v lingvokulturémach *Matuška Rossija, Matuška Volga* s veľkým germánskym národom, ktorý viac symbolizuje mužský princíp – *Vaterland, Vater - Rhein*. V spomínanom Wiesbadene sú aj iné súčasť *ruského sveta (ruskovo mira)*. Tunajší nemeckí Rusi radi porozprávajú o veľkých spisovateľoch I.S. Turgenevovi a F.M. Dostojevskom, ktorí v tomto nemeckom meste niekoľkokrát boli. Jeden príbeh je zvlášť pútavý. Tradične sa v životopise Dostojevského spomína jeho hráčska vášeň. V slávnom wiesbadenskom kasíne aj dnes sa hovorí o Dostojevskom – hráčovi. Keď prešiel rôznymi peripetiami, tak sa rozhodol so všetkým prestať a hľadal v meste pravoslávny chrám, v ktorom sa chcel pomodliť, aby našiel silu prestať so svojou vášňou. Pravoslávny chrám vo Wiesbadene je aj dnes, no Dostojevskij nepoznal okrem cesty z hotela do kasína a späť nič. Keď blúdil mestom, natrafil na synagógu...a tam sa vraj pomodlil. Podľa tohto rozprávania veľký spisovateľ už nikdy viac nepodľahol hazardným hrám. Pikantnosť rozprávania ruskej sprievodkyne, vydatej za ruského Žida je ešte aj v tom, že Dostojevskij mal viaceré ostré protižidovské výroky – *bol živelným antisemitom (Byl stichijnym antisemitom)*.

Prekrásny Wiesbaden ešte aj dnes ukazuje, aké mali Nemci mestá. Počas Druhej svetovej vojny ho spojenci, na rozdiel od väčšiny iných nemeckých miest, nezbombardovali, lebo predpokladali, že ho využijú po vojne na oddych. Nejaké spojenecké lietadlo však zabľúdilo a zhodilo bomby na...dievčenské gymnázium. Dnes je na tom mieste pamätník...Ruskí sprievodcovia (nemeckí Rusi) radi zdôrazňujú, že sovietske letectvo nezbombardovalo ani zďaleka nemecké mestá v takej miere ako spojenci.

Spomínaný Frankfurt n/M spojenci zbombardovali 27. februára 1945 takmer úplne. V súčasnosti Nemci viaceré historické objekty vybudovali úplne od začiatku a mnohým námestiam, chrámom a iným budovám dodávajú historický ráz. To **ničenie** a opätovné **budovanie** poznamenalo napokon mnohé, ba takmer všetky oblasti našej zeme. Vo Frankfurte upúta v súvislosti s rusko-nemeckými kultúrnymi vzťahmi a vzájomným nepriateľstvom v minulosti Múzeum ikon. Jeho príbeh je tiež poučný a nie je bez multikultúrnych paradoxov.

Ešte počas sovietskej éry nemecký kardiológ liečil významných sovietskych predstaviteľov, ktorí mu zato platili... ikonami. Dostal ich tak niekoľko stovák. Neskôr ich daroval mestu, ktoré ich umiestnilo v jednom z objektov Teutónskeho rádu. Ozbrojení rytieri tohto rádu útočili na ruské územie a jednu ich výpravu rozbil v r. 1242 Alexander Nevský. Vtedy podľa ruskej tradície predniesol slávny výrok – *Kto s mečom k nam prid'ot, ot meča i pogibnet*. Stovky vzácnych pravoslávnych ikon podarovali bolševickí predstavitelia nemeckému lekárovi, ktoré dnes ochraňuje Teutonský rád! V našom svete je to paradox, za normálnych okolností by to bol prirodzený prejav zdravého multikulturalizmu.

Keď človek chodí po súčasných nemeckých mestách, samozrejme, že počuje nemeckú reč, ale hovoriaci sú často ľudia tmavej pleti, černosi, Arabi, Turci, Indovia, Pakistánci, predstavitelia iných národov. Odborníci vo Frankfurte, ktorí pracujú v špeciálnom úrade pre imigrantov, hovoria, že zvyčajne tretie pokolenie imigrantov sa začína výraznejšie asimilovať

hlavne vo vzťahu k jazyku. Hoci organizácie imigrantov rozvíjajú vlastnú kultúrnu a vzdelávaciu činnosť najmä medzi deťmi, tie prijímajú návyky nemeckej etnokultúry. Do Nemecka prichádzajú napríklad profesionálni umelci z Ruska, ktorí takisto napomáhajú udržiavať pôvodné etnokultúrne povedomie *nemeckých ruskohovoriacich*.

To dnešné Nemecko, stále ekonomicky najsilnejší štát EÚ, je reálnym obrazom súčasného multikulturalizmu, ku ktorému sa dopracovalo po veľkých a zásadných zmenách zrejme vo všetkých zložkách svojej národnej prezentácie. I keď je treba poznamenať, že sa vyslovujú isté obavy etnokultúrneho vývoja v budúcnosti. Veď Nemcov sa rodí viac ako Nemcov.... V tomto Rusi a Nemci majú podobné obavy. V Rusku sú napríklad verejné diskusie o tom, že východné regióny sa stanú čínskymi.... A milióny Rusov ešte aj dnes odchádzajú z vlastnej krajiny.

Vyššie spomínané štyri vlny ruskej emigrácie evidujeme aj na Slovensku. Doteraz potomkovia najmä prvej porevolučnej vlny žijú u nás a spolu s predstaviteľmi ďalších emigrantov z Ruska sú organizovaní vo *Zväze Rusov na Slovensku (Sojuz russkich v Slovaki)*, pravidelne organizujú kultúrno-vzdelávacie podujatia, vydávajú svoj časopis, rôzne knihy a vlastne prostredníctvom ruského slova integrujú aj predstaviteľov iných národov Ruska. O ich živote na Slovensko bola nedávno vydaná zaujímavá kniha (Čumakov, 2008).

Izrael, Rusi a iní...

Izrael je ďalšou krajinou, kde žijú milióny *občanov bývalého Sovietskeho zväzu (graždan byvševu Sovjetskovo Sojuza)*. Aj tam sa hovorí o *ruskogovorjaščich*, ktorí udržiavajú na určitej úrovni kontakty s Ruskom a s ruskou kultúrou. Je zaujímavé, že v izraelských mestách nájdete vývesky po rusky, jednotlivé noviny majú ruské prílohy a izraelská televízia na samostatnom kanáli vysiela iba po rusky. Pritom je veľmi ťažko hovoriť o naozajstnom etnokultúrnom profile týchto obyvateľov dnešného Izraela. V osobných rozhovoroch sa niektorí zdôveria, že si ťažko zvykajú napríklad na istú mieru náboženského fundamentalizmu. Je to pochopiteľné, keď si uvedomíme, že veľká väčšina z nich v Sovietskom zväze nemala žiadne náboženské skúsenosti. Mnohí zo súčasných *ruskogovorjaščich* v Izraeli emigrovali z pocitu etnickej židovskej identity, no u pôvodných občanov dnešného Izraela je obsah tejto identity trochu iný. A zase sa tu stretávame s paradoxmi. Po celom Izraeli je mnoho kresťanských svätýň, spojených s pôsobením Ježiša Krista. Na niektorých turistických mapách však nie sú uvedené. Napríklad, pri hľadaní mesta apoštola Petra *Kafarnaum* sa objaví odpoveď: *Také mesto neexistuje*. No kresťanskí návštevníci nájdú tu veľký priestor, na ktorom sú historické objekty z Kristovej doby. Je zrejmé, že kresťanskí pútnici predstavujú citel'ný ekonomický faktor pre dnešný Izrael. Súčasne si zákonite všimneme, že na miestach, kde prebiehali najväčšie historické udalosti, existuje veľké napätie, že sú tu dva nezmieriteľné svety. Jedným zo zjavných paradoxov tunajšej podoby multikulturalizmu je trvalé nepriateľstvo konkrétnych predstaviteľov etnokultúr. Napríklad pevnosť *Masada*, ktorú dal vybudovať Herodes Veľký ešte v prvej polovici 1. storočia pred Kristom, bola obývaná niekoľko storočí, no najdlhšie ju obývali (viac ako 300 rokov) kresťanskí mnísi. Dnes sa spomína najmä v súvislosti s povstaním Židov proti Rímu v rokoch 68-70. Rimania po dobytí Jeruzalema sa rozhodli obsadiť aj spomínanú pevnosť ako posledné útočisko povstalcov. Sprievodcovia rozprávajú o tom, ako sa necelá tisícovka povstalcov dokázala brániť mnohonásobnej rímskej presile 3 roky. Až keď Rimania vybudovali za veľkého úsilia rampu, ktorá presahovala na jednom mieste výšku hradieb, povstalci skončili svoj život dobrovoľne. Údajne sa zachránilo 5 detí a 2 ženy. No na mohutnej *Masade* sú aj historické objekty po spomínanom vyše tristoročnom pôsobení

kresťanských mníchov. To sa však podľa rozprávania sprievodcov nevelmi pozdáva domácim.

Príklad *Masady* je vlastne obrazom nepriateľských podôb multikulturalizmu. Každá nastupujúca moc väčšinou ničila kultúrno-historické objekty tej predchádzajúcej. Tak ako Nemci po vojne vydávajú obrovské prostriedky na obnovu vlastných historických pamiatok, tak sa v regióne, nazývanom *Svätá zem*, *Holy land*, *Svjataja zemlja* stavalo a ničilo celé tisícročia. Kresťanských pútnikov upútajú miesta, kde pôsobil Ježiš. Dnes sú tam postavené chrámy a zákonite sa vynárajú otázky: Naozaj práve tu sa narodil Ježiš? Naozaj tu na tomto mieste v Nazarete žil Jozef so svojou rodinou? Naozaj tu bol pochovaný Ježiš? Naozaj tu kázal? Po jeho smrti prví žido - kresťania budovali na uvedených miestach svätyne, no po veľkých protirímskych povstaniach Židov Rimania všetko ničili, pričom nerozlišovali medzi prvými kresťanskými svätyňami a ostatnými židovskými objektmi. Aby vzdorujúcich Židov zdolali, ničili všetko a na miestach kresťanských a židovských pamiatok postavili chrámy svojim bohom. V r. 135 po ďalšom veľkom protirímskom povstaní cisár *Hadrián* dal vybudovať na mieste Kristovej popravy chrám Jupitera. V IV. storočí za cisára *Konštantína Veľkého*, ktorý uznal kresťanstvo za oficiálne náboženstvo známym *Milánskym ediktom* z r. 313, sa na tých istých miestach opäť búralo, tentoraz to postihlo chrámy a pamiatky postavené na počesť rímskych bohov. Na ich miestach sa začali stavať kresťanské chrámy, v čom vynikala najmä cisárova matka *svätá Helena*. Keď v VII. storočí prišli do Svätej zeme Peržania a Arabi, búranie kresťanských svätyň sa zopakovalo. Vzácnou výnimkou bol *Chrám Božieho narodenia* v Betleheme, ktorý Peržania ušetrili, lebo na jeho fasáde uvideli zobrazených troch mužov, oblečených podľa perzského vzoru. Išlo o známych biblických *Troch kráľov* z Východu a podľa legendy práve oblečenie *Troch kráľov* zachránilo spomínaný chrám až do dnešných čias. Nová vlna búrania tentoraz moslimských svätyň pokračovala v XI.-XII. storočí, keď *Svätú zem* dobyli *križiaci*. V povedomí moslimov *križiacke výpravy*, ktoré zahrňovali aj vraždenie moslimov, zostali dodnes. Je mnohovravné, že Usama ben Ladin po 11. septembri 2001 mobilizoval islamský svet najmä proti Amerike výzvami do boja proti *novodobým križiakom*. V XI., XII a XIII. storočí sa opäť stavali kresťanské chrámy často na tých istých miestach, kde už raz boli postavené a zbúrané. Vlastne búranie a stavenie vo *Svätej zemi* je ukážkou ľudskej obmedzenosti a intolerancie do dnešných dní. Mestečko *Betlehem* je geograficky spojené s *Jeruzalemom*, no je oddelené vysokými betónovými stenami a každý, kto ide z Betlehema do Jeruzalema, musí prejsť ozbrojenou kontrolou izraelskej armády. Pre kresťanských pútnikov ide o nemilé prekvapenie, keď každé ráno do autobusu vojdú vojak (vojačka) s ďalším ozbrojencom v civile, držia prsty na spúšti automatov a prísny pohľadom premeriavajú súčasných stúpcov Krista. Hoci Izrael je suverénny štát, existujú tu dva nezmieriteľné svety. V arabských častiach sa nedá pozerat' ani jeden kanál izraelskej televízie, ide o skúsenosti z hotelov a v židovských hoteloch niet zase arabských kanálov. Izrael disponuje najmodernejšími technológiami vo viacerých sférach, vo svojej južnej časti má vlastné atómové centrum, má jednu z najlepších armád sveta, najlepšie zavražovanie už spomínanej vyprahnutej a púštnej zeme hlavne v Judsku...a doslova pri hradbách Jeruzalema žijú *beduíni* v stanoch, okolo ktorých sa pasú ovce a kozy. Aj to je podoba multikulturalizmu *Svätej zeme* začiatkom III. tisícročia. I keď aj *beduínov*, ľudí spojených s prírodou, ktorí kočovným a pastierskym spôsobom života tu žijú dlhé stáročia, zrejme zvädza *zlaté tel'a*. Pri výstupe na horu *Sinaj* práve *beduíni* ponúkajú svoje ťavy pre kresťanských pútnikov za 20 dolárov. Pre naozajstného pútnika je to rušivý moment, keďže trojhodinový výstup prebieha v noci a každú chvíľu v oboch smeroch pochodujú *beduíni s ťavami* za neustálych pokrikov *kamelo-o-o!* (ťava). Na samotnom vrchole sa každé ráno pred východom slnka zídu stovky ľudí doslova z celého sveta. Zaznievajú tu mnohé jazyky a slovenskému uchu polahodí na

mieste, kde „*Boh prehovoril s človekom*“ čeština, ruština, poľština, bulharčina ...Atmosféra **Ľudskej súdržnosti** je tu veľmi citeľná, zvlášť keď na hore *Sinaj* človek stretne krajanov a keď spomínaní *beduíni* ponúkajú v mrazivom rannom vzduchu arabskú kávu, alebo keď v úplnej tme pri strmom stúpaní počujeme ústretové – *Can I help you?* ...To sú tie citovejšie a dokonca veľmi príjemné stránky tentoraz pútnického multikulturalizmu. Tieto pocity sa zopakujú na úpätí hory *Sinaj* v priestoroch starobylého kresťanského *kláštora svätej Kataríny*, ktorý je postavený na miestach, kde podľa tradície *Mojžiš uvidel horiaci ker*, kde sa zoznámil so svojou budúcou ženou. Je zaujímavé porovnávať spôsob sprievodcovského výkladu – zrejme najtemperamentnejšie sa prihovárajú k svojim pútnikom ruskí a talianski sprievodcovia. Aj na týchto miestach sa v nasledujúcich stáročiach búralo, vraždilo, stavalo a pod. Ide o miesto, ktoré je rovnako blízke všetkým trom monoteistickým náboženstvám, no Židia tu nechodia. Aj to je paradox súčasných podôb multikulturalizmu. Z pútnických dojmov, plných pekných duchovných pocitov, vytriezvie človek na egyptsko-izraelskej hranici...

Svätá zem bola a je územím pestrého multikulturalizmu už viac ako tri tisícročia. Nezasvätený návštevník sa diví, čo bolo a je na tej zemi tak príťažlivé, veď značná časť krajiny sú púšte, kamene a vyprahnutá zem. No bojovali o ňu najväčší dobyvatelia a najväčšie národy a ríše. A zápas o ňu pokračuje dodnes. Hlavní jeho predstavitelia *Palestínci a Židia* existujú tu v tieni toho druhého. Aj kresťanským pútnikom sa ujde zopár kameňov od mladých palestínskych radikálov. Vo *Svätej zemi*, na tých najposvätejších miestach, napríklad na námestí pri *múre nárekov*, je mnoho ozbrojencov v rôznych uniformách. Stačí maličká iskra a radikálni predstavitelia dvoch národov *Svätej zeme* sú v sebe. Hovorí sa, že Izrael si nemôže dovoliť prehrať ani jeden vojnový konflikt s Arabmi, naopak, tí môžu, ako sa to po II. svetovej vojne stalo niekoľkokrát, keď prehrali jednotlivé ozbrojené konflikty so svojím susedom. Ich existenciu to neohrozilo. Aj v tomto poznaní spočíva vysvetlenie, prečo má Izrael tak početné a veľmi dobré ozbrojené sily.

Je v povahe človeka, že napriek mnohým nebezpečenstvám podstupuje cesty do rizikových oblastí. Je to viac ako zvedavosť, dobrodružstvo, či túžba po zážitku. Skôr ide o túžbu priblížiť sa niečomu vznešenejšiemu a krajšiemu. Ten pocit sa objaví napríklad na brehu Genezaretského jazera, v tieni stáročných olivovníkov za krásneho slnečného rána, keď „*z tisíc hrdiel sa ozýva*“ spev žalmov po slovensky.

Záver – multikulturalizmus historický

Hoci v centre našej pozornosti sú najmä Rusi, Nemci a Židia vo vzájomnom multikultúrnom prelínaní, nedá sa vyhnúť hádam najväčšiemu multikultúrnemu fenoménu Európy, ktorým je *Staroveký Rím*. V nemeckých mestách v poriečí mohutného *Rýna* sprievodcovia až s určitou pietou ukazujú pozostatky stavieb, ktoré postavili Rimania. *Rýn* bol súčasťou povestnej hranice *Limes Romanus*, no Rimania ovládali a civilizovali územia aj ďaleko za touto hranicou. Antická rozvalina je súčasne počiatkom napríklad už spomínaného Wiesbadenu, či mesta Mainz. Priamo pri železničnej trati z S-bahnu možno vidieť staré rímske divadlo, neďaleko centra pamätne stĺpy a mnohé ukážky stavebného majstrovstva starých Rimanov, ktoré pretrvali zatiaľ všetky búrania a ničenia a možno chcú nám čosi pripomenúť.

Podobné asociácie sú zo Svätej zeme. Rimania aj tu zanechali veľké kultúrne odkazy, ktoré evidujeme v prvom rade v stavebných pamiatkach, ktoré nachádzame po celom Blízkom východe. Od Porýnia sú to tisíce kilometrov, no duch antiky spája tieto vzdialenosti. Za oných čias sa mnohé idey, aj kresťanské, rozširovali vďaka rímskym komunikáciám, veľkej migrácii ľudí takmer všetkými smermi. Je tiež veľmi príznačné, že kresťanstvo sa zvlášť začalo šíriť z *Večného mesta*, z *Prvého Ríma*. Sám apoštol Pavol využil práve svoje

rímske občianstvo, aby mohol cestovať po rozsiahlom území Rímskej ríše, kázať a zakladať kresťanské obce. Človeku sa zákonite ponúkajú úvahy a dojmy o jednote nášho sveta, zvlášť keď má možnosť v krátkom slede pobudnúť v etnokultúrnom prostredí troch spomínaných národov, medzi ktorými bolo toľko drámy a tragédií. Pozostatky starorímskeho divadla vo Svätej zemi a v Porýní akoby ešte aj dnes nám pripomínali, že všetci sa nachádzame na tej istej scéne života bez ohľadu na jazyk, tradície, obrady, históriu. Nad tým všetkým stojí čosi veľkolepé a neopísateľné, ktoré sa formálne môže vmestiť do pojmu **tvorivý multikulturalizmus**, v rámci ktorého všetci ľudia vytvárajú *krásu národov*, čo bola jedna z dokonalých ideí, ktorá sa práve zo Svätej zeme začala šíriť pred 2000 rokmi.

Literatúra

- ČUMAKOV, A.V. Rossijane v Slovákiji. Bratislava. 2006. ISBN978-80-969361-3-7. S. 172.
- FARRINGTONOVÁ, K. Svätá zem. SPN – Mladé letá. Bratislava. 2006. ISBN 80-10-00938-5. S. 192
- FEINBERGOVÁ-VAMOSHOVÁ, M. Každodenný život v Ježišovej dobe. Herzlia. Izrael. 2009. ISBN 978-80-7195-187-2. S. 104.
- FERNAU, J. Pozdrav od Caesara. Dejiny Ríma. Epos. Žilina. 2001. ISBN 80-88977-17-7. S. 283.
- GUDKOV, D. Teorija i praktika mežkulturnoj kommunikaciji. Gnozis. Moskva. 2003. ISBN 5-94244-007-7. S. 288.
- KUCHÁRČIK, M (autorka prekladu). Sväté zem. Herzlia. Izrael. 2010. ISBN 965-280-125-9. S. 144.
- Monastyr Svjatoj Jekateriny (Kolektívna práca).Edition Perseus. Paris. 2008. ISBN 978-88-7551-258-3. S. 35.
- SIPKO, J. Hľadanie ozajstného zmyslu. FF PU Prešov. 2008. ISBN 978-80-8068-729-8. S. 444.
- VASILJEVA, L. Duša Moskvy. Vremja. OAO Moskovskije učebniki. Moskva. 2007. ISBN 978-5-93238-086-4. S. 200.

Абстракт

В статье «Парадоксы мультикультурализма» внимание обращено на некоторые стороны взаимоотношений русских, немцев и евреев в современности на фоне драматических событий прошлого. Судьба миллионов россиян в XX веке запечатлена в четырех волнах эмигрантов, причем интересным представляется сопоставление судьбы бывших граждан Советского Союза, переселившихся в Германию и в Израиль. С другой стороны современная Германия, где еще относительно недавно пробивалась идея о чистой расе, в наше время представляет собой настоящий мультикультурный феномен. Автор задумывается над идеальной моделью межэтнических отношений, которую как бы символизировали одни и те же памятники Античного Рима в Израиле и Германии.

„Táto štúdia, bola vytvorená realizáciou projektu *Vybudovanie lingvokulturologického a prekladateľsko-tlmočnického centra*, na základe podpory operačného programu Výskum a vývoj financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja.“